

DESPRE PRINCIPIUL CORECTIV-FUNCȚIONAL ÎN ORTOGRAFIA ROMÂNESCĂ ACTUALĂ

Ovidiu DRĂGHICI

În *Ortografia limbii române. Dicționar și reguli* se afirmă că „în forma ei actuală, ortografia românească are la bază un singur principiu, cel corectiv-funcțional [...] [;] ortografia românească nu este fonetică, ci corectivă.”¹

Această teză, care stă la baza concepției lucrării amintite, apare în adevărata ei lumină din perspectiva reconsiderării statutului scrierii în cadrul obiectului lingvisticii.²

Abordarea fonocentristă a comunicării lingvistice este, desigur, refractară oricărei încercări de modelare a sistemului „aflat în spatele” fiecărui act de comunicare prin scris³.

Această nouă direcție de abordare a scrierii românești a fost prefigurată de doamna profesoară Flora Șuteu într-un articol⁴ din 1971 și fundamentată în lucrarea *Influența ortografiei asupra pronunțării literare românești*.⁵

În lingvistica românească, lucrări⁶ care se ocupă (și) de scriere/ortografie își conturează analiza în jurul în jurul următoarelor teze (explicite sau nu):

- scrierea este o semie substitutivă, un sistem de convenții explicite servind la notarea unei anumite limbi;

- principiul fundamental al ortografiei românești actuale este cel „fonetic”, completat, cu o pondere diferită, de celelalte: morfologic, tradițional-istoric, sintactic, silabic, simbolic, estetic.

Scrierea (alfabetică) este o semie substitutivă doar din punct de vedere al condițiilor de apariție în viața umanității sau în viața subiectului vorbitor. Ea se manifestă însă ca un sistem funcțional, ca o semie directă, aflată pe același plan cu rostirea, în cadrul limbii române ca obiect istoric⁷, ca diasistem. Am încercat în altă parte⁸ să arătăm de ce scrierea și rostirea reprezintă două sisteme funcționale distincte.

Raportul dintre scriere și limbă (!)⁹ este o proiecție teoretică difuză, cu „puncte de sprijin” necoplanare. Ca în orice aproximare sumară, avem impresia că „lucrurile se țin” și că poate fi „detaliat”, dar este un model esențialmente inadecvat realității lingvistice. Pentru că scrierea și rostirea sunt fiecare limbă, mai exact Sistem funcțional–Normă–Vorbire; Formă–Invariantă–Substanță–Materie.

Este de înțeles atunci de ce scrierea este văzută ca un „mănunchi” de reguli de transfer iar principiile ortografice ca „criterii de scriere”¹⁰ prin care ne raportăm la fiecare dintre nivelurile „limbii” sau la istoria cuvintelor, de ce principiul morfologic este unul „ajutător”¹¹. Asta pentru că se insistă prea mult asupra caracterului convențional al scrierii: sistem de norme explicite asupra cărora specialiștii pot interveni¹². Este încă un aspect care induce, ilicit, ideea că scrierea este „secundară”, un fel de substitut senzorial al rostirii.

Caracteristicile substanței grafice (stabilitate fizică, independența față de timpul și spațiul enunțării/receptării) oferă celor două aspecte ale discursului metalingvistic, *descrierea* și *prescrierea*, posibilități pe care nu le regăsim în planul rostirii.

De aceea o intervenție în sistemul ortografic pare legitimă. Însă rostirea nu e convențională? Începând cu un anumit moment scriem *râu* în loc de *rûu*; presupunând că s-ar putea întâmpla ca de la o vreme „să trebuiască” să rostim un /dz/ etimologic în anumite cuvinte sau într-o anumită poziție (pseudoetimologic), între cele două categorii de fapte nu există, ca principiu, nici o deosebire.

Etimologismul, tradiția și istoria, schimbarea, intervenția sunt de găsit în ambele „aspecte” ale românei. Găsim printre formele *corecte* litere sau secvențe de litere nespecifice românei la fel cum găsim sunete sau secvențe de sunete neobișnuite pentru vorbitorul român.

Același „principiu” gramatical există și în scriere și în rostire. De pildă, rostim /kreăm/ după același criteriu după care scriem *creăm*. Nimic coercitiv aici, ci doar *funcțional*. Nu ne interesează într-o situație similară celei amintite o corespondență între ortoepie și ortografie, ci ideea că *scrierea este în sine gramaticală; așa funcționează ea*. Ca și rostirea.

Pentru a *scrie românește* trebuie să stăpânim un sistem de semne și regulile de combinare a lor, „deprinderi” ce nu au nici o legătură necesară cu rostirea, ci doar cu „știința limbii”¹³.

Nu trebuie să raportăm scrierea la structura „limbii” prin intermediul unei corespondențe/ noncorespondențe cu rostirea, de unde principiile ortografice. Grafemele sunt *unități minimale constitutive și distinctive* în orice sistem funcțional de tipul scrierii românești actuale. Ele au apărut și se învață ca semne ale „sunetelor”, dar asta nu are nici o legătură cu *funcția* lor.

Comunicarea prin scris nu presupune „traducerea” vocală. De asemenea, când scriem un cuvânt re-producem de fiecare dată un semnificant grafic (imagine), eventuala vocalizare „în gând”, șoptită sau „cu voce tare” apărând doar „pe fundal” sau ca modalitate de autocontrol¹⁴. Putem să scriem pentru prima dată un cuvânt pe care doar l-am rostit sau auzit, după cum putem să citim un cuvânt pe care nu l-am rostit sau auzit niciodată. Asta nu înseamnă că nu sunt cuvinte pe care să le fi folosit doar în scris și altele doar rostite. Cât sunt de frecvente situațiile acestea n-are importanță. Ele există. Dar ceea ce este important este că, în ciuda situației de diglosie¹⁵ în care se află majoritatea vorbitorilor, *utilizarea* unui sistem nu îl presupune pe celălalt.

În situațiile în care sistemul ortografic este mai puțin stăpânit (situația cea mai frecventă), nu celălalt sistem, rostirea, „principiul fonetic”, ne poate îndruma, ci un ansamblu coerent și consecvent de reguli ce modelează, explicitează acel sistem, cum este dicționarul amintit la început. Există însă, ca în orice situație de bilingvism, o influențare reciprocă, mai ales din cauza posibilităților *aproape nelimitate* (dar întotdeauna cu pierdere de informație) de transcodare în ambele direcții. Această influență reciprocă este numită de Flora Șuteu și Elisabeta Șoșa „inducția codurilor”.¹⁶

Mai consistentă și mai importantă (pentru că rostirea este întotdeauna „impregnată” cu semne asistematice sau cu alte coduri care completează sau chiar înlocuiesc resursele lingvistice, uneori insuficiente sau ineficiente, pe când scrierea este cvasiintegral structurare *lingvistică*) este influența pe care scrierea o exercită asupra rostirii, fapt explicabil dacă avem în vedere relația dintre scriere și „varianta” literară.

Dacă ne gândim că structura fonematică cuprinde combinații realizate, posibile și imposibile (unele dintre cele realizate fiind periferice, neobișnuite – cf. /uikend/ și /uïta/, /k'em/), pe când în structura grafematică nu există asemenea constrângeri, această influență pare limitată sub acest aspect.

În realitate, însă, forma scrisă induce multe rostiri despre care credem că sunt imposibile în structura fonologică a românei. Pentru că deprinderile articulatorii se pot „înnoi”, înlocui (cf. /ĕpure/ și /epura/; /kaĕr/ și /aer/). Spunem, de pildă, că după pauză (lexicală sau silabică) nu apare niciodată diftongul /ea/, ci numai /ja/. De exemplu, (fata) *aceea* /aĕĕja/ ca și (băieții) *aceia* /aĕĕia/. Oare?

Este unul dintre multele aspecte în care scrierea regularizează, orientează rostirea, în sensul adecvării gramaticale și al „acordării” cu „modelul eufonic latino-roman”¹⁷. Într-un cuvânt, scrierea este și **corectivă**. Este o implicație a **funcționării** sale în paralel cu rostirea.

Afirmația reprodusă la început este cu atât mai valoroasă cu cât ea lasă să se întrevadă o cale.

NOTE

¹ Flora Șuteu, Elisabeta Șoșa, *Ortografia limbii române. Dicționar și reguli*, București, Editura Floarea Darurilor/Editura Saeculum I.O., 1996, p. 254, 255.

² Cf. Chiss, J.-L., Puech, Chr., *La linguistique et la question de l'écriture: enjeux et débats autour de Saussure et des problématiques structurales*, în *Langue française*, 1983, nr. 59, p. 5-24.

³ Vezi, de exemplu, Ana Tătaru, *Limba română. Specificul pronunțării în contrast cu germana și engleza*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1997, p. 27-31.

⁴ Flora Șuteu, *Preliminarii la o istorie structurală a ortografiei românești*, în *SCL*, XXII, 1971, nr. 3, p. 247-253.

⁵ Flora Șuteu, *Influența ortografiei asupra pronunțării literare românești*, București, EA, 1976.

⁶ Vezi printre altele *** *Tratat de lingvistică generală*, București, EARSR, 1972; *** *Introducere în lingvistică*, București, EȘ, 1972; *** *Enciclopedia limbii române*, București, Editura Univers Enciclopedic, 2001; G. Beldescu, *Ortografia limbii române*, București, EȘE, 1985.

⁷ Eugeniu Coșeriu, *Sincronie, diacronie și istorie. Problema schimbării lingvistice*, București, Editura Enciclopedică, 1997, p. 51.

⁸ Ovidiu Drăghici, *Cod grafic și cod oral (în româna actuală)*, în *Analele Universității din Craiova*, „Numéro special dédié aux travaux de la III-ème Conférence Internationale de Sociolinguistique”, Seria Științe Filologice. Langues et Littératures Romanes, VI, Craiova, Editura Universitaria, 2002, p. 254-258.

⁹ Vezi G. Beldescu, *op. cit.*, p. 12.

¹⁰ Angela Bidu-Vrânceanu, Cristina Călărășu, Liliana Ionescu-Ruxândoiu, Mihaela Mancaș, Gabriela Pană Dindelegan, *Dicționar de științe ale limbii*, București, Editura Nemira, 2001, *ortografie*, s.v.

¹¹ *** *Introducere...*, p. 114.

¹² Cf. Ion Calotă, *Controverse ortografice*, în *LR*, XLI, nr. 4, București, 1992, p. 209.

¹³ Ion Coteanu, *Ortografia și știința limbii*, în *LR*, XLI, nr. 1-2, București, 1992, p. 19.

¹⁴ Cf. Tatiana Slama-Cazacu, *Psiholingvistica. O știință a comunicării*, București, ALL, 1999, p. 201-202.

¹⁵ Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, *Conversația. Structuri și strategii. Sugestii pentru o pragmatică a românei vorbite*, București, ALL, 1999, p. 13.

¹⁶ Flora Șuteu, Elisabeta Șoșa, *op. cit.*, p. 285.

¹⁷ Flora Șuteu, *Influența...*, p. 225.

RÉSUMÉ

L'idée que «le principe correctif fonctionnel est l'unique principe de l'orthographe romain actuel» soutient l'approche de la graphie comme système fonctionnel, sémie directe, indépendante de la phonie.